

Research Paper

Effects of Complete Replacement of Protein Feed with Soybean Meal on the Performance, Digestibility, Feeding Behaviors, and Blood Parameters of Atabay Lactating Ewes

Mohammad Asadi¹, Abdolhakim Toghdory², Taghi Ghoorchi³ and Ayda Teymouri⁴

- 1- Ph.D. Student, Department of Animal and Poultry Nutrition, Faculty of Animal Science, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan, Iran
- 2- Assistant Professor, Department of Animal and Poultry Nutrition, Faculty of Animal Science, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan, Iran, (Corresponding author: Toghdory@yahoo.com)
- 3- Professor, Department of Animal and Poultry Nutrition, Faculty of Animal Science, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan, Iran
- 4- M.Sc. Student, Department of Animal and Poultry Nutrition, Faculty of Animal Science, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan, Iran

Received: 09 April 2024

Revised: 16 July 2024

Accepted: 11 August 2024

Extended Abstract

Background: Soybean meal is the main source of protein for livestock, but unfortunately, this food source is an imported product. Thus, it seems necessary to research the use of secondary agricultural and industrial sources or their mixture with the same value as soybean meal, which are cultivated in any climate. On the other hand, more than 50% of soybean meal protein is digested in the rumen and turns into microbial protein, which is an unfavorable indicator. Therefore, finding a balanced source of degradable and transmissible protein that helps improve livestock growth and performance is of great importance. Protein feed is a mixture of bloodless meat powder, cotton scraps, rice bran, wheat bran, corn flour, pistachio powder, and liquid gluten, which can be used as a protein source. Protein feed is made from plant and animal products that provide the animal with passable protein and non-degradable protein at the same time, and it seems that it reduces the price of feed and environmental pollution, in addition to helping and improving the growth and performance of the animal. Considering that there is not much information in Iran about the effect of protein feed on the nutrition of ruminants, this study was conducted to investigate the effect of using different levels of protein feed in the diet of lactating ewes on performance, digestibility, rumination behavior, and blood parameters.

Methods: To perform this experiment, 32 dairy ewes of the Atabai breed with an average weight of 41 ± 2.8 kg were used in four treatments and eight replications in a completely randomized design. The treatments were a control treatment (a diet without adding protein feed), a second treatment (a diet containing 33% replacement of soybean meal with protein feed), a third treatment (a diet containing 67% replacement of soybean meal with protein feed), and a fourth treatment (a diet containing 100% replacing soybean meal with protein feed). Animals in each treatment were kept in individual cages after ensuring their health. The length of the test period was 56 days. The daily feed was provided to the animals in a completely mixed form. To determine the amount of dry matter intake, the remaining feed for each animal was weighed and recorded every day. The mean of each treatment was calculated from the average feed consumed by each animal during the period. Moreover, the increase in feed amount to ewes was calculated based on the post-feeding of each animal on the following day, so that the animal feed would increase if it was left less than 10% post-feeding. To calculate weight changes, ewes were weighed weekly. For the samples related to digestibility, the samples of feed, residue, and feces collected from each animal on days 51-55 were first collected for 5 days. Then, the samples were mixed together, and a 100-g sample of each was collected for each animal. They were removed and dried in an oven at 64 °C for 48 h. The chemical composition of feed, residue, and feces samples was determined for insoluble fibers in neutral detergent by the Van Soest method. Crude protein, crude fat, and crude ash were measured by AOAC. Feed consumption behavior during days 55 and 56 of the experiment was recorded as active behavior, including activities such as eating, chewing, resting the jaw, drinking water, standing, lying down, and inappropriate behaviors, measured over a 24-hour period. On the last day of the experiment, blood samples were taken from the jugular vein of the animals before morning feeding. Blood metabolites, including glucose, triglyceride,

Copyright ©2025 Asadi et al. Published by Sari Agricultural Sciences and Natural Resources University.

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 Unported License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) which allows users to read, copy, distribute and make derivative works for non-commercial purposes from the material, as long as the author of the original work is cited properly.

cholesterol, urea, total protein, albumin, and globulin, were measured using Pars Azmoun chemical kits and an auto-analyzer.

Results: Increasing levels of protein feed did not significantly affect the weight at the end of the period, total weight gain, daily weight gain, and feed conversion ratio of ewes. A significant difference in daily dry matter consumption was observed between treatments with 0% and 100% replacements ($p = 0.0141$), so that the consumption levels of dry matter of ewes with soybean meal and 100% protein feed treatments were 1220 g and 1344.80 g per day, respectively. At different levels of replacing soybean meal with protein feed, no significant difference was seen in the digestibility of organic matter, ether extract, and insoluble fibers in neutral detergent. However, the digestibility of dry matter and crude protein was associated with a significant increase with the complete replacement of protein feed. With the increase in the level of protein feed, eating, ruminating, and chewing activities increased significantly, and the jaw rest decreased significantly, but no significant change was found in the activities of drinking water, unusual behaviors, standing, and lying down. At different replacement levels of soybean meal with protein feed, no significant difference was observed in the amounts of glucose, cholesterol, triglycerides, total protein, albumin, globulin, and the ratio of albumin to globulin in the plasma of different treatments of Atabai ewes. With complete replacement protein feed for soybean meal in the diet, the amount of urea significantly increased in a sheep's plasma receiving a diet containing 100% of protein feed ($P = 0.0011$).

Conclusion: In general, the results of this research showed that the complete replacement of soybean meal with protein feed was possible and did not negatively affect the performance and health of Atabai ewes.

Keywords: Atabai ewes, Blood Parameters, Feeding Behaviors, Protein feed, Performance

How to Cite This Article: Asadi, M., Toghdory, A., Ghoorchi T., & Teymouri, A. (2025). Effects of Complete Replacement of Protein Feed with Soybean Meal on the Performance, Digestibility, Feeding Behaviors, and Blood Parameters of Atabay Lactating Ewes. *Res Anim Prod*, 16(2), 32-43. DOI: 10.61882/rap.2024.1462

مقاله پژوهشی

اثرات جایگزینی کامل خوراک پروتئینی با کنجاله سویا بر عملکرد، قابلیت هضم، رفتارهای تغذیه‌ای و فراسنجه‌های خونی میش‌های شیرده آتابای

محمد اسدی^۱، عبدالحکیم توغدری^۲، تقی قورچی^۳ و آیدا تیموری^۴

۱- دانشجوی دکتری، گروه تغذیه دام و طیور، دانشکده علوم دامی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، گرگان، ایران

۲- استادیار، گروه تغذیه دام و طیور، دانشکده علوم دامی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، گرگان، ایران، (نویننده مسوول: Toghdory@yahoo.com)

۳- استاد، گروه تغذیه دام و طیور، دانشکده علوم دامی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، گرگان، ایران

۴- دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه تغذیه دام و طیور، دانشکده علوم دامی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، گرگان، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۲۰

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۲/۰۴/۲۶
صفحه: ۳۳ تا ۴۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۲۱

چکیده مبسوط

مقدمه و هدف: کنجاله سویا منبع اصلی تأمین‌کننده پروتئین جیره دامها است اما متأسفانه این منبع خوراکی یک محصول وارداتی است، لذا پژوهش درخصوص استفاده از منابع جانبی کشاورزی و صنعتی یا مخلوطی از آن‌ها با ارزش مشابه با کنجاله سویا که در هر اقلیم کشت می‌شوند امری ضروری به نظر می‌رسد. از سوی دیگر، بیش از پنجاه درصد پروتئین کنجاله سویا در شکمبه هضم و تبدیل به پروتئین میکروبی می‌شود که شاخص نامطلوب است؛ پس یافتن منبعی متعادل از نظر پروتئین تجزیه‌پذیر و عبوری که به بهبود رشد و عملکرد دام کمک کند، از اهمیت بالایی برخوردار است. خوراک پروتئینی مخلوطی از پودر گوشت بدون خون، ضایعات پنبه، سیوس برنج، سیوس گندم، کنجاله ذرت، پودر پسته و گلوتن مایع است که می‌توان از آن به‌عنوان منبع پروتئین استفاده کرد. خوراک پروتئینی از محصولات گیاهی و حیوانی ساخته شده است که پروتئین عبوری و پروتئین غیرقابل تجزیه را همزمان در اختیار دام می‌گذارد و به‌نظر می‌رسد علاوه بر کمک و بهبود در رشد و عملکرد حیوان، سبب کاهش قیمت جیره و آلودگی‌های زیست محیطی نیز می‌شود. از آنجا که در کشور اطلاعات زیادی در رابطه با تأثیر خوراک پروتئینی در تغذیه نشخوارکنندگان وجود ندارد، این پژوهش به‌منظور بررسی تأثیر استفاده از سطوح مختلف خوراک پروتئینی در جیره میش‌های شیرده بر عملکرد، قابلیت هضم، رفتار نشخوار و فراسنجه‌های خونی صورت گرفت.

مواد و روش‌ها: به‌منظور انجام این آزمایش از تعداد ۳۲ رأس میش شیری سه شکم زایش نژاد آتابای با میانگین وزنی $41 \pm 2/8$ کیلوگرم در چهار تیمار و هشت تکرار در قالب طرح کاملاً تصادفی استفاده شد. تیمارها شامل تیمار شاهد (جیره بدون افزودن خوراک پروتئینی)، تیمار دوم (جیره حاوی ۳۳ درصد جایگزینی کنجاله سویا با خوراک پروتئینی)، تیمار سوم (جیره حاوی ۶۷ درصد جایگزینی کنجاله سویا با خوراک پروتئینی) و تیمار چهارم (جیره حاوی ۱۰۰ درصد جایگزینی کنجاله سویا با خوراک پروتئینی) بودند. دام‌های هر تیمار بعد از اطمینان یافتن از سلامت آنها به قفس‌های انفرادی منتقل شدند و طول دوره آزمایش ۵۶ روز بود. خوراک روزانه به‌صورت کاملاً مخلوط در اختیار دام‌ها قرار داده شد و باقی‌مانده خوراک برای هر دام به‌منظور تعیین مقدار ماده خشک مصرفی در هر روز توزین و ثبت شد. میانگین هر تیمار نیز از میانگین خوراک مصرفی هر دام در طول دوره محاسبه شد. برای محاسبه تغییرات وزن، وزن کشتی دام‌ها به‌صورت هفتگی صورت گرفت. برای نمونه‌های مربوط به قابلیت هضم، ابتدا نمونه‌های خوراک، باقی‌مانده و مدفوع جمع‌آوری شده هر دام در روزهای ۵۱ تا ۵۵ به‌مدت پنج روز جمع‌آوری گردید و سپس نمونه‌ها با یکدیگر مخلوط شدند. سپس یک نمونه ۱۰۰ گرمی از هر کدام برای هر دام برداشته شد و در آن در دمای ۶۴ درجه سانتی‌گراد به‌مدت ۴۸ ساعت خشک شد. ترکیب شیمیایی نمونه‌های خوراک، باقی‌مانده و مدفوع برای الیاف نامحلول در شوینده خنثی با روش ون‌سوست، تعیین شد. همچنین پروتئین خام توسط دستگاه میکروکوجلدال، چربی خام توسط دستگاه سوکسله و خاکستر خام بوسیله کوره الکتریکی مورد تجزیه قرار گرفتند. رفتار مصرف خوراک طی روزهای ۵۵ و ۵۶ آزمایش به‌صورت ثبت فعالیت، شامل فعالیت‌های خوردن، نشخوار، جویدن، استراحت فک، آب خوردن، ایستادن، دراز کشیدن و رفتارهای نامتعارف در بازه ۲۴ ساعته اندازه‌گیری شد. در روز آخر آزمایش، پیش از تغذیه صبح، نمونه خون از سیاهرگ گردنی دام‌ها (وداج) گرفته شد. برای اندازه‌گیری متابولیت‌های خون شامل گلوکز، تری‌گلیسرید، کلسترول، اوره، پروتئین کل، آلبومین و گلوبولین، از کیت‌های شیمیایی شرکت پارس آزمون و دستگاه اتوآنالایزر استفاده شد.

یافته‌ها: افزایش سطوح خوراک پروتئینی بر وزن انتهای دوره، افزایش وزن کل، افزایش وزن روزانه و ضریب تبدیل غذایی میش‌ها تأثیر معنی‌داری نداشت. مصرف ماده خشک روزانه بین تیمارهای با جایگزینی ۰ و ۱۰۰ درصد تفاوت معنی‌داری داشت ($P = 0/0141$)؛ به‌طوری‌که مصرف ماده خشک میش‌ها با مصرف تیمار دارای کنجاله سویا ۱۲۲۰ گرم و تیمار دارای ۱۰۰ درصد خوراک پروتئینی $1344/80$ گرم در روز بود. در سطوح مختلف جایگزینی کنجاله سویا با خوراک پروتئینی، اختلافات معنی‌داری در قابلیت هضم ماده آلی، عصاره اتری و الیاف نامحلول در شوینده خنثی دیده نشدند؛ درحالی‌که قابلیت هضم ماده خشک و پروتئین خام با جایگزینی کامل خوراک پروتئینی با افزایش معنی‌داری همراه بود. با افزایش سطح خوراک پروتئینی، فعالیت‌های خوردن، نشخوار و جویدن با افزایش معنی‌داری و استراحت فک با کاهش معنی‌داری همراه بودند اما در فعالیت‌های آب خوردن، رفتارهای نامتعارف، ایستادن و دراز کشیدن تغییرات معنی‌دار یافت نشد. در سطوح مختلف جایگزینی کنجاله سویا با خوراک پروتئینی، اختلافات معنی‌داری در مقادیر گلوکز، کلسترول، تری‌گلیسرید، پروتئین کل، آلبومین، گلوبولین و نسبت آلبومین به گلوبولین موجود در پلاسما می‌شما مشاهده نشدند. با جایگزینی کامل خوراک پروتئینی به‌جای کنجاله سویا در جیره، مقدار اوره پلاسما می‌شماهای دریافت‌کننده جیره حاوی ۱۰۰ درصد خوراک پروتئینی با افزایش معنی‌داری همراه بود ($P = 0/0011$).

نتیجه‌گیری: به‌طور کلی، نتایج این پژوهش نشان می‌دهند که جایگزینی کامل کنجاله سویا با خوراک پروتئینی امکان‌پذیر است و هیچ تأثیر منفی بر عملکرد و سلامت میش‌های آتابای نداشته است.

واژه‌های کلیدی: خوراک پروتئینی، رفتار نشخوار، عملکرد، فراسنجه خونی، میش‌های آتابای

مقدمه

با افزایش روزافزون جمعیت، تقاضا برای محصولات دامی افزایش یافته است و در همین راستا، تولید خوراک نیز باید افزایش یابد. کنجاله سویا از دیرباز از پرمصرف‌ترین محصولات مورد استفاده در خوراک دام به‌عنوان منبع پروتئینی بوده است

(Silva et al., 2015) که در مقایسه با سایر دانه‌های روغنی ارزش بیولوژیکی بالاتری از نظر قابلیت هضم، مشخصات اسیدآمینهای و طعم دارد (Can, 2023). با این وجود، به‌علت شرایط جغرافیایی، در ایران سطح کشت سویا محدود است که منجر به واردات کنجاله سویا و خروج ارز از کشور می‌شود. از

جایگزینی کنجاله سویا با پروتئین عبوری، تأثیر معنی‌داری بر تغییر وزن و نمره بدنی گاوهای هلشتاین مشاهده نکردند. همچنین، در مطالعه کمالی و همکاران (Kamali et al., 2023) جایگزینی کنجاله سویا با پروتئین غیرقابل تجزیه، تفاوت معنی‌داری در عملکرد رشد بره‌های پرواری ایجاد نکرد. جایگزینی مقادیر متوسط (۱۴ درصد) محصول فرعی پسته باعث افزایش مصرف خوراک در گوسفند کرمانی شد (Hajjalizadeh et al., 2014). همچنین، استفاده از پروتئین حیوانی سبب بهبود رشد و ضریب تبدیل غذایی در بره‌ها شد (Al-Saiedy et al., 1997).

با توجه به این که اطلاعات محدودی در مورد تأثیر هم‌زمانی استفاده از پروتئین‌های تجزیه‌ناپذیر و تجزیه‌پذیر در شکمبه و خوراک پروتئینی وجود دارد، پژوهش حاضر با هدف بررسی اثرات جایگزینی کامل خوراک پروتئینی با کنجاله سویا بر عملکرد، قابلیت هضم، رفتارهای تغذیه‌ای و فراسنجه‌های خونی میش‌های شیرده آتابای انجام شد.

مواد و روش‌ها

این پژوهش در مزرعه آموزشی و پژوهشی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان در زمستان ۱۴۰۲ انجام شد. به‌منظور انجام این آزمایش از تعداد ۳۲ رأس میش شیری سه شکم زایش نژاد آتابای با میانگین وزنی $41 \pm 2/8$ کیلوگرم در چهار تیمار و هشت تکرار در قالب طرح کاملاً تصادفی استفاده شد. تیمارها شامل تیمار شاهد (جیره بدون افزودن خوراک پروتئینی)، تیمار دوم (جیره حاوی ۳۳ درصد جایگزینی کنجاله سویا با خوراک پروتئینی)، تیمار سوم (جیره حاوی ۶۷ درصد جایگزینی کنجاله سویا با خوراک پروتئینی) و تیمار چهارم (جیره حاوی ۱۰۰ درصد جایگزینی کنجاله سویا با خوراک پروتئینی) بودند. دام‌ها در هر تیمار پس از اطمینان از سلامت آنها در قفس‌های انفرادی در دوره ۵۶ روزه نگهداری شدند. جیره‌های این آزمایش بر اساس جداول انجمن تحقیقات ملی گوسفند (NRC, 2007) تنظیم شدند و در حد اشتهای میش‌ها در دو نوبت صبح (ساعت ۸) و عصر (ساعت ۱۶) در اختیارشان قرار گرفتند. خوراک روزانه به‌صورت کاملاً مخلوط به‌مصرف میش‌ها رسید و در تمام طول آزمایش، به‌طور آزادانه به آب دسترسی داشتند. مکمل معدنی-ویتامینی همراه با خوراک به‌طور روزانه به دام‌ها عرضه شد. اجزاء مواد خوراکی و ترکیب شیمیایی جیره‌های آزمایشی در جدول ۱ نشان داده شده‌اند. خوراک پروتئینی مورد استفاده در این پژوهش حاوی مقادیری از پودرگوشت بدون خون، ضایعات پنبه، سبوس برنج، سبوس گندم، کنجاله ذرت، پودر پسته و گلوتن مایع بود. آنالیز ترکیبات شیمیایی خوراک پروتئینی در جدول ۲ آمده است.

این‌رو، برای رفع تقاضا و همچنین کاهش هزینه جیره، استفاده از پسماندها و محصولات جانبی کشاورزی و صنعتی با هدف بهبود تولیدات دام ضروری به‌نظر می‌رسد (Dousti et al., 2018). از سوی دیگر، درصد زیادی از پروتئین موجود در کنجاله سویا در شکمبه تجزیه و تبدیل به پروتئین میکروبی می‌شود که نمی‌تواند اسیدهای آمینه‌ی قابل جذب کافی مورد نیاز حیوان در حال رشد را فراهم کند که امری نامطلوب است (Khalaj Yousefian et al., 2013; Van et al., 2008; hedayati et al., 2017). مصرف بیش از حد پروتئین تجزیه‌پذیر در شکمبه به‌دلیل استفاده بیش از حد میکروبی، منجر به اتلاف نیتروژن قبل از دوازدهم و افزایش نیاز به انرژی حیوان می‌شود. علاوه بر این، با دفع نیتروژن اضافی به‌صورت اوره، به آلاینده‌های طبیعی مانند نیترات در آب‌های زیرزمینی و آمونیاک اتمسفر اضافه می‌شود (Mikolayunas et al., 2011). بنابراین، استفاده از جیره‌های متعادل از نظر تجزیه‌پذیری پروتئین می‌تواند به بهبود عملکرد حیوانات و کاهش اثرات آلودگی زیست محیطی تولیدی ناشی از پرورش دام کمک کند (Abdel-hafeez et al., 2023).

خوراک پروتئینی، ترکیبی شامل پودر گوشت بدون خون، ضایعات پنبه، سبوس برنج، سبوس گندم، کنجاله ذرت، پودر پسته و گلوتن مایع است که می‌توان از آن به‌عنوان منبع پروتئین در جیره استفاده کرد. استفاده هم‌زمان دام از پروتئین قابل تجزیه و عبوری با دو منشأ گیاهی و حیوانی نقطه قوت این محصول به‌شمار می‌آید. به‌جهت تعادل صحیح بین پروتئین عبوری و پروتئین تجزیه‌پذیر در شکمبه، افزودن یک منبع مطلوب پروتئین حیوانی به جیره غذایی دام ضروری به‌نظر می‌رسد (Sajjadi et al., 2024). همچنین، استفاده از منابع گیاهی مانند سبوس برنج که پروتئین محافظت شده دارد (Elliot et al., 1978) و پودر پسته که به‌سبب وجود مقداری تانن در آن از تجزیه پروتئین همراه در شکمبه جلوگیری می‌کند به تعادل در تجزیه‌پذیری جیره و جذب اسیدآمینه‌های ضروری در روده کمک می‌کند (Shakeri: Patra & Saxena, 2011; et al., 2014). استفاده از پروتئین غیرقابل تجزیه در جیره گوسفندان در حال رشد، باعث بهبود رشد، بازده غذا و ابقای انرژی شد (Lallo et al., 1994). در پژوهشی، استفاده از مخلوط پروتئین حیوانی با سبوس برنج و اوره با افزایش معنی‌داری در قابلیت هضم الیاف نامحلول در شوینده خنثی و کاهش معنی‌دار قابلیت هضم پروتئین خام در بره پرواری همراه بود ولی تفاوت معنی‌داری در مصرف ماده خشک، افزایش وزن روزانه و ضریب تبدیل خوراک یافت نشد (Shrazi et al., 2023). استفاده جزئی (۲/۵ درصد) پروتئین حیوانی به‌جای کنجاله سویا، باعث بهبود صفات پروار شد (Lira et al., 2014). اسدی و شوندی (Asadi & Shavandi, 2023) با

جدول ۱- اجزا و ترکیبات شیمیایی جیره میش‌های شیرده

Table 1. The ingredients and chemical composition of the dairy ewe diet

درصد جایگزینی خوراک پروتئینی با کنجاله سویا Percent of protein feed replacement with soybean meal				اجزا (درصد) براساس ماده خشک Ingredient (%) DM basis
100	67	33	0	
20.00	20.00	20.00	20.00	یونجه خشک Alfalfa hay
20.00	20.00	20.00	20.00	کاه گندم Wheat straw
15.00	15.00	15.00	15.00	دانه جو Barley grain
14.00	14.00	14.00	14.00	دانه ذرت Corn grain
0.00	5.00	10.00	15.00	کنجاله سویا Soybean meal
15.00	10.00	5.00	0.00	خوراک پروتئینی Protein feed
6.62	6.66	6.73	6.80	سبوس گندم Wheat bran
6.00	6.00	6.00	6.00	تقاله چغندر قند Sugar beet pulp
0.38	0.34	0.27	0.20	اوره اهنسته رهش Slow release urea
0.50	0.50	0.50	0.50	نمک Salt
1.00	1.00	1.00	1.00	کربنات کلسیم Calcium carbonate
0.50	0.50	0.50	0.50	بی‌کربنات سدیم Sodium Bicarbonate
1.00	1.00	1.00	1.00	مکمل معدنی - ویتامینی Mineral-vitamin supplement
ترکیبات شیمیایی جیره Chemical composition of diets				
2.33	2.33	2.32	2.31	انرژی قابل متابولیسم (مگا کالری/کیلوگرم ماده خشک) Metabolizable energy (Mcal/kg DM)
13.29	13.24	13.28	13.30	پروتئین خام (درصد) Crude protein (%)
8.07	7.98	7.94	7.60	پروتئین تجزیه‌ناپذیر در شکمبه (درصد) RUP (%)
5.22	5.26	5.34	5.70	پروتئین تجزیه‌پذیر در شکمبه (درصد) RDP (%)
6.69	6.66	6.54	6.61	خاکستر (درصد) Ash (%)
1.79	1.78	1.74	1.82	چربی خام (درصد) Crude fat (%)
38.62	36.89	35.02	33.84	الیاف نامحلول در شوینده خنثی (درصد) NDF (%)
17.01	16.89	16.28	16.26	الیاف نامحلول در شوینده اسیدی (درصد) ADF (%)
44.39	43.30	41.55	39.65	کربوهیدرات‌های غیرالیافی (درصد) NFC (%)
0.90	0.89	0.86	0.84	کلسیم (درصد) Calcium (%)
0.41	0.40	0.39	0.38	فسفر (درصد) Phosphorus (%)

*Each kilogram contained 140 g of Ca, 20 g of P, 35 g of Mg, 40 g of S, 1200 mg Mn, 1000 mg of Zn, 800 mg of Cu, 8 mg of Co, 10 mg of I, 400 mg of Fe, 10 mg of Se, 20000 mg of Niacin (B3) and 350000, 60000 and 4000 IU of A, D and E respectively and 650 g of Anionic salts.

جدول ۲- ترکیب شیمیایی خوراک پروتئینی

Table 2. Chemical composition of protein feed

مقدار Amount	ترکیبات شیمیایی Chemical composition
88.42	ماده خشک (درصد) Dry matter (%)
35.47	پروتئین خام (درصد) Crude protein (%)
4.92	چربی خام (درصد) Crude fat (%)
3.96	خاکستر (درصد) Ash (%)
35.92	الیاف نامحلول در شوینده خنثی (درصد) NDF (%)
11.64	الیاف نامحلول در شوینده اسیدی (درصد) ADF (%)
0.57	کلسیم (درصد) Calcium (%)
0.74	فسفر (درصد) Phosphorus (%)

۵ درصد انجام شد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات آزمایش از مدل آماری زیر استفاده شد:

$$Y_{ij} = \mu + T_i + e_{ij}$$

Y_{ij} = مقدار مشاهده تیمار i ام در تکرار j ام

μ = اثر میانگین

T_i = اثر تیمار i ام

e_{ij} = اثر خطای آزمایشی مربوط به تیمار i ام در تکرار j ام

نتایج و بحث

نتایج مربوط به تأثیر جایگزینی کنجاله سویا با خوراک پروتئینی در جیره بر عملکرد و مصرف خوراک میش‌های شیرده در جدول ۳ گزارش شده‌اند. جایگزینی کنجاله سویا با خوراک پروتئینی بر وزن انتهایی دوره، افزایش وزن کل، افزایش وزن روزانه و ضریب تبدیل غذایی میش‌ها تأثیر معنی‌داری ایجاد نکرد. تفاوت معنی‌داری در مصرف ماده خشک روزانه بین تیمارهای با جایگزینی ۰ و ۱۰۰ درصد مشاهده شد ($P = 0/0141$)؛ به طوری که مصرف ماده خشک در میش‌های دریافت‌کننده جیره فاقد خوراک پروتئینی ۱۲۲۰ گرم و میش‌های دریافت‌کننده ۱۰۰ درصد خوراک پروتئینی ۱۳۴۴/۸۰ گرم در روز بود. ماده خشک مصرفی به سبب تأمین مواد مغذی جهت حفظ سلامت و تولید دام دارای اهمیت بالایی است و جیره‌هایی که از سطوح بالاتر پروتئین به‌ویژه پروتئین عبوری برخوردارند، به نفع تولید و حفظ اسکور بدنی دام هستند (NRC, 2007).

سجادی و همکاران (Sajjadi et al., 2024) گزارش کردند که جایگزینی کنجاله سویا با منبع پروتئین حیوانی تأثیر معنی‌داری بر تغییرات وزن و مصرف خوراک میش‌های دالاق نداشت. با جایگزینی سطوح مختلف پروتئین عبوری در جیره بره‌های پرواری، اختلافات معنی‌داری در پارامترهای عملکرد و رشد دام‌ها مشاهده نشدند (Kamali et al., 2023). همسو با نتایج پژوهش حاضر، در پژوهشی با موضوع استفاده از سطوح مختلف سبوس گندم، افزایش درصد سبوس گندم در جیره سبب تفاوت معنی‌داری در وزن کل، اضافه وزن روزانه و ضریب تبدیل خوراک در بره‌های نر نژاد بلوچی نداشت؛ اما افزایش سطوح سبوس گندم باعث کاهش وزن نهایی و روزانه شد (Ganji et al., 2011). بر خلاف نتایج به دست آمده، اسدی و شوندی (Asadi & Shavandi, 2023) بیان کردند که جایگزینی مقادیر مختلف پروتئین حیوانی با کنجاله سویا، تأثیری بر مصرف خوراک نداشت. همچنین، با تغییر سطوح پروتئین تجزیه‌ناپذیر در جیره گاوهای شیری، تفاوت معنی‌داری در تغییرات وزن انتهایی دوره و افزایش وزن کل آنها دیده نشد (Bahrami-Yekdangi et al., 2014). مخالف نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر، با جایگزینی کامل کنجاله سویا با منبع پروتئین عبوری گیاهی، اختلاف معنی‌داری در خوراک مصرفی تیمارها مشاهده نشد اما با بهبود معنی‌داری در میانگین افزایش وزن روزانه و ضریب تبدیل غذایی بره‌ها همراه بود (El-Nomeary et al., 2021). فیروزی و همکاران (Firouzi et al., 2021) گزارش کردند که افزایش سطح پروتئین حیوانی در جیره بره‌ها، افزایش معنی‌داری در ماده خشک مصرفی، وزن روزانه و وزن نهایی را به دنبال داشت اما تأثیری بر ضریب تبدیل

خوراک روزانه به صورت کاملاً مخلوط در اختیار دام‌ها قرار گرفت و باقی‌مانده خوراک هر یک از دام‌ها در هر روز توزین و ثبت شد. میانگین هر تیمار نیز از میانگین خوراک مصرفی هر دام در طول دوره محاسبه گردید. همچنین، افزایش مقدار خوراک داده شده به دام‌ها بر اساس پس‌آخور هر دام در روز بعد مشخص می‌شد؛ به طوری که اگر دام در سه روز متوالی پس‌آخور کمتر از ۱۰ درصد باقی می‌گذاشت، خوراک دام افزایش می‌یافت (Asadi et al., 2022). برای محاسبه تغییرات وزن، وزن کشتی دام‌ها به صورت هفتگی، پس از ۱۶ ساعت گرسنگی با استفاده از باسکول دیجیتال صورت گرفت. در کل دوره، هر هفته یک بار از خوراک داده شده برای هر تیمار نمونه‌گیری به عمل آمد. باقی‌مانده خوراک دام‌های هر تیمار به صورت روزانه ذخیره شد و هر هفته یک بار نیز از آن نمونه‌گیری صورت گرفت. از نمونه‌های جمع‌آوری شده خوراک داده شده در کل دوره و باقی‌مانده خوراک کل دوره برای هر تیمار یک نمونه ۱۰۰ گرمی تهیه و در ظروف سربسته نگهداری شد.

برای نمونه‌های مربوط به قابلیت هضم، ابتدا نمونه‌های خوراک، باقی‌مانده و مدفوع جمع‌آوری شده هر دام در روزهای ۵۱ تا ۵۵ به مدت ۵ روز جمع‌آوری گردید و سپس نمونه‌ها با یکدیگر مخلوط شدند. سپس یک نمونه ۱۰۰ گرمی از هر کدام برای هر دام برداشته شد و در آن در دمای ۶۴ درجه سانتی‌گراد به مدت ۴۸ ساعت خشک شد (Asadi et al., 2023). نمونه‌ها به وسیله آسیاب با غربال یک میلی‌متری آسیاب شدند. ترکیبات شیمیایی نمونه‌های خوراک، باقی‌مانده و مدفوع برای الیاف نامحلول در شوینده خنثی با روش (Van Soest, 1994) تعیین شدند. همچنین، پروتئین خام توسط دستگاه میکروکولیدال (FOSS-2300)، چربی خام توسط دستگاه سوکسله (SOX406) و خاکستر خام به وسیله کوره الکتریکی (Ocsation-661) (AOAC, 2005) مورد تجزیه قرار گرفتند. رفتار مصرف خوراک طی روزهای ۵۵ تا ۵۶ روز آزمایش به صورت ثبت فعالیت ۲۴ ساعته اندازه‌گیری شد. زمان صرف شده برای فعالیت‌های خوردن، جویدن، نشخوار، استراحت فک، آب خوردن، ایستادن، خوابیدن و رفتارهای نامتعارف به فاصله هر ۵ دقیقه به صورت چشمی و با فرض این که آن فعالیت در ۵ دقیقه گذشته نیز ادامه داشت، برای تمام دام‌ها در طی ساعات شبانه‌روز ثبت شد (Asadi et al., 2022).

در روز آزمایش، پیش از تغذیه صبح، نمونه خون از سیاهرگ گردنی دام‌ها (وداج) گرفته شد. عمل خون‌گیری با استفاده از لوله‌های ونوجکت هپارین‌دار صورت گرفت و بلافاصله نمونه‌ها به منظور جداسازی پلاسما در ۳۰۰۰ دور به مدت ۱۰ دقیقه سانتریفیوژ و تا روز آزمایش در دمای ۲۰- درجه سانتی‌گراد نگهداری شدند. جهت اندازه‌گیری متابولیت‌های خون شامل گلوکز، تری‌گلیسرید، کلسترول، اوره، پروتئین کل، آلبومین و گلوبولین، از کیت‌های شیمیایی شرکت پارس آزمون و دستگاه اتوآنالایزر (اسپانیا BT 3500) استفاده شد.

اطلاعات به دست آمده از آزمایش در قالب طرح کاملاً تصادفی با چهار تیمار و هشت تکرار با استفاده از نرم‌افزار آماری SAS ویرایش ۹/۱ (2001) تجزیه آماری گردید. مقایسات میانگین‌ها با آزمون توکی در سطح احتمال معنی‌داری

Litherl *et al.*, 2020). لیترل و همکاران (Roodbari *et al.*, 2020). لیترل و همکاران (Litherl *et al.*, 2000) رشد مناسب و اضافه وزن متعادل در نتیجه استفاده پروتئین حیوانی را به درصد بالای عبوری بودن پروتئین و بهبود کارایی دام در هضم و جذب بهتر پروتئین تجزیه‌ناپذیر نسبت دادند. تأثیر منابع پروتئینی بر مصرف ماده خشک تا حد زیادی به ترکیبات اجزا خوراک نیز بستگی دارد (Khalid *et al.*, 2012). همچنین، پروتئین فراهم شده از پروتئین حیوانی در مقایسه با کنجاله سویا با بازده بیشتری مورد استفاده قرار گرفته است و ممکن است فرار پروتئین از تجزیه شکمبه و تأمین اسیدآمین محدودکننده رشد در جیره حاوی پروتئین حیوانی عامل بهبود رشد باشد (Lallo & Garji, 1994). دلیل تفاوت در نتایج با آزمایش حاضر را می‌توان به نوع دام، جیره پایه آزمایش و شرایط نگهداری نسبت داد.

غذایی نداشت. برخلاف پژوهش حاضر، استفاده از سطوح مختلف پروتئین تجزیه‌ناپذیر (تخم‌مرغ کامل) تأثیر معنی‌داری بر مقدار مصرف ماده خشک قوچ‌های کرمانی نداشت (Taghipour *et al.*, 2022). همچنین، در آزمایشی در رابطه با افزایش سطح پروتئین جیره با پروتئین عبوری و تجزیه‌پذیر، تفاوتی بین تیمارها با تیمار شاهد در مورد تغییرات وزن، ماده خشک مصرفی و ضریب تبدیل غذایی گوساله‌های نر دیده نشد اما با افزایش سطح پروتئین جیره به ویژه پروتئین حیوانی، ضریب تبدیل خوراک با بهبود نسبی همراه بود (Karimi-Daeni *et al.*, 2018). در پژوهشی دیگر نیز بیان شد که استفاده از سطوح مختلف پروتئین تجزیه‌ناپذیر در جیره میش‌های بلوچی تأثیر معنی‌داری بر تغییرات وزن نهایی و روزانه، مصرف ماده خشک و ضریب تبدیل غذایی نداشت

جدول ۳- تأثیر سطوح مختلف خوراک پروتئینی بر عملکرد میش‌ها

Table 3. The effect of different of levels protein feed on the performance of ewes

سطح احتمال P-Value	SEM	سطوح جایگزین کنجاله سویا با خوراک پروتئینی Percentage of protein feed replacement with soybean meal				عملکرد Performance
		100	67	33	0	
0.6489	2.018	40.75	41.60	41.05	40.88	وزن ابتدای دوره (کیلوگرم) Initial body weight (kg)
0.5004	1.077	48.57	48.90	48.32	47.70	وزن انتهای دوره (کیلوگرم) Final body weight (kg)
0.1471	0.712	7.82	7.30	7.27	6.82	افزایش وزن کل (کیلوگرم) Total weight gain (kg)
0.2216	24.021	139.66	130.22	129.90	121.78	افزایش وزن روزانه دوره (گرم) Daily gain (g/d)
0.0141	33.057	1344.80 ^a	1286.12 ^{ab}	1274.55 ^{ab}	1220.00 ^b	مصرف ماده خشک روزانه (گرم) Dry matter intake (g/d)
0.7740	0.199	9.63	9.88	9.81	10.01	ضریب تبدیل غذایی کل دوره Feed conversion ratio

SEM: خطای استاندارد میانگین‌ها؛ P-Value: احتمال معنی‌داری
^{a-c}: حروف غیرمشابه در هر ردیف نشان‌دهنده اختلاف معنی‌دار هستند ($P < 0.05$).

باعث افزایش قابلیت هضم ماده خشک و پروتئین در گاوها شد (Singh *et al.*, 2019). برخلاف یافته‌های پژوهش انجام شده، شیرازی و همکاران (Shirazi *et al.*, 2023) گزارش کردند که جایگزینی کنجاله سویا با منابع پروتئین عبوری در جیره بره‌های پرواری سبب کاهش قابلیت هضم پروتئین خام و همچنین افزایش قابلیت هضم الیاف نامحلول در شوینده خنثی شد. بر خلاف پژوهش حاضر، قابلیت هضم ماده خشک و پروتئین خام زمان استفاده از پروتئین مایع (خسب‌ذرت) در جیره و در مقایسه با منابع پروتئینی معمول در جیره گوسفندان، تحت‌تأثیر تیمارهای مختلف قرار نگرفتند (Chegini *et al.*, 2020). موافق با نتایج به‌دست آمده، در پژوهشی بیشترین افزایش معنی‌داری قابلیت هضم ماده خشک و پروتئین خام با جایگزینی ۶۶ درصد کنجاله سویا با گلوتن ذرت حاصل شد (Eteraf *et al.*, 2020). همچنین، در گاوهای تغذیه شده با مخلوطی از پروتئین حیوانی و گیاهی (پودر ماهی و کنجاله گلوتن ذرت) نسبت به گاوهای تغذیه شده با هرکدام از منابع و کنجاله سویا بهبود نسبی در قابلیت هضم پروتئین گزارش شد (Avakh *et al.*, 2021). همسو با نتایج به‌دست آمده، بروکتال و همکاران (Bruckental *et al.*, 2002) گزارش کردند که جایگزینی نسبی کنجاله سویا با منابع پروتئینی مختلف (پودر ماهی و کنجاله گلوتن ذرت) باعث افزایش قابلیت هضم پروتئین خام در گاوهای شیری شد. همچنین، در گاوهای بومی تایلند X برهمن با افزایش سطوح پروتئین تجزیه‌ناپذیر در

نتایج به‌دست آمده از تأثیر جایگزینی کنجاله سویا با خوراک پروتئینی بر قابلیت هضم مواد مغذی در جدول ۴ آمده‌اند. در سطوح مختلف جایگزینی، اختلافات معنی‌داری در مقادیر ماده آلی، عصاره اتری و الیاف نامحلول در شوینده خنثی دیده نشدند. قابلیت هضم ماده خشک و پروتئین خام با جایگزینی کامل کنجاله سویا با خوراک پروتئینی با افزایش معنی‌داری همراه بود ($P > 0.05$) که باعث تولید اسیدهای آمینه، نیتروژن آمونیاکی و پپتیدها در شکمبه می‌شود. در مطالعه‌ای گزارش شده که افزودن اسیدآمینه سبب بهبود در قابلیت هضم الیاف گردید؛ استفاده از منبع پپتیدها در جیره دام ممکن است قابلیت هضم الیاف را به‌دلیل تولید اسیدهای چرب فرار شاخه‌دار افزایش دهد و یا ممکن است به‌دلیل اثر مستقیم خود پپتیدها باشد (Yang, Griswold *et al.*, 2003; 2002).

در مطالعه‌ای با موضوع جایگزینی کنجاله سویا با مخلوط سبوس گندم و کنجاله گلوتن ذرت و افزایش مقدار کنجاله مخلوط در جیره گاوهای شیری، علی‌رغم افزایش خطی قابلیت هضم ماده خشک و پروتئین خام، اختلاف معنی‌داری ایجاد نشد (Jiang *et al.*, 2021). همچنین، جایگزینی سطوح مختلف کنجاله سویا با پروتئین عبوری در جیره گاوهای شیرده هلشتاین، تفاوت‌های معنی‌داری در قابلیت هضم ماده خشک، ماده آلی، پروتئین خام و فیبر نامحلول در شوینده خنثی ایجاد نکرد (Asadi & Shavandi, 2023). همسو با نتایج پژوهش حاضر، گزارش شد که افزایش پروتئین تجزیه‌ناپذیر در جیره

اثرات جایگزینی کامل خوراک پروتئینی با کنجاله سویا بر عملکرد، قابلیت هضم، رفتارهای تغذیه‌ای و ۳۹

شکمبه، قابلیت هضم ماده خشک به صورت خطی افزایش یافت (Bunnakit & Khampa, 2011). دلیل تفاوت در نتایج گزارش شده با آزمایش حاضر را می‌توان به نوع دام، جیره پایه آزمایش و شرایط نگهداری نسبت داد.

جدول ۴- تأثیر سطوح مختلف خوراک پروتئینی بر قابلیت هضم مواد مغذی میش‌ها

Table 4. The effect of different levels of protein feed on the nutrient digestibility of ewes

سطح احتمال P-Value	SEM	سطوح جایگزین کنجاله سویا با خوراک پروتئینی Percentage of protein feed replacement with soybean meal				قابلیت هضم مواد مغذی (درصد) Nutrient Digestibility (%)
		100	67	33	0	
0.0211	1.519	72.66 ^a	68.80 ^{ab}	69.71 ^{ab}	64.61 ^b	ماده خشک (درصد) Dry matter (%)
0.7904	6.019	65.51	66.08	64.99	66.54	ماده آلی (درصد) Organic matter (%)
0.0001	2.002	67.20 ^a	61.07 ^{ab}	60.96 ^{ab}	57.01 ^b	پروتئین خام (درصد) Crude protein (%)
0.5627	5.330	73.15	71.98	72.03	70.33	عصاره اتری (درصد) Ethereal extract (%)
0.6903	3.961	53.43	50.29	51.55	48.62	الیاف نامحلول در شوینده خنثی (درصد) Insoluble fibers in neutral detergent (%)

SEM: خطای استاندارد میانگین‌ها؛ P-Value: احتمال معنی‌داری

a-c: حروف غیرمشابه در هر ردیف نشان‌دهنده اختلاف معنی‌دار هستند ($P < 0.05$).

(Toghdory *et al.*, 2018). انرژی صرف شده برای خوردن متناسب با کمیت غذای خورده شده نیست، بلکه مدت زمان سپری شده برای خوردن، به ماهیت، الیاف و شکل فیزیکی جیره‌ای که مصرف می‌شود بستگی دارد (Lachica *et al.*, 1997). ممکن است محتوای کمتر الیاف نامحلول در شوینده خنثی و ماهیت شیمیایی و فیزیکی آن موجب کاهش فعالیت نشخوارکردن و جویدن شده باشد (Van Soest, 1994). اما رتانی و همکاران (Retnani *et al.*, 2009) در پژوهشی روی میش‌ها گزارش کردند که با محتوای الیاف بیشتر جیره، بر رفتار مصرف خوراک بین تیمارهای آزمایشی تفاوت معنی‌داری دیده نشد. مخالف با پژوهش انجام شده، جایگزینی سطوح مختلف پروتئین حیوانی در جیره، سبب تفاوت‌های معنی‌داری در فعالیت‌های خوردن، جویدن، نشخوار و استراحت در گاوهای شیری نشد (Asadi & Shavandi, 2023). در هر صورت، اطلاعات محدودی در رابطه با تأثیر ترکیب پروتئین حیوانی و گیاهی بر رفتار نشخوار وجود دارد و تفاوت در نتایج مختلف را می‌توان به نوع دام، جیره پایه، منابع پروتئینی مختلف و شرایط پرورشی نسبت داد.

نتایج به‌دست آمده از جایگزینی سطوح مختلف کنجاله سویا با خوراک پروتئینی بر رفتار مصرف خوراک در میش‌های آتابای در جدول ۵ نشان داده شده‌اند. با جایگزینی کامل خوراک پروتئینی در جیره، اختلافات معنی‌داری در خوردن، نشخوار، جویدن و استراحت فک مشاهده شدند ($P < 0.05$)؛ به طوری که فعالیت‌های خوردن، نشخوار و جویدن با افزایش و استراحت فک با کاهش همراه بودند. در فعالیت‌های آب خوردن، رفتارهای نامتعارف، ایستادن و دراز کشیدن تغییرات معنی‌دار یافت نشدند ($P > 0.05$).

در نشخوارکنندگان انرژی صرف شده برای عمل خوردن غذا معادل ۳ تا ۶ درصد از انرژی متابولیسمی مصرفی تخمین زده می‌شود. با این وجود، انرژی صرف شده برای نشخوارکردن به مراتب کمتر از انرژی مصرفی برای خوردن خوراک است و در حدود ۰/۳ درصد از انرژی متابولیسمی مصرفی برآورد می‌گردد (McDonald *et al.*, 2011). به نظر می‌رسد که این تفاوت به این دلیل باشد که گوسفند در زمان خوردن خوراک در حالت ایستاده و آماده باش است اما در موقع نشخوارکردن معمولاً به صورت دراز کشیده و در حال استراحت است

جدول ۵- تأثیر سطوح مختلف خوراک پروتئینی بر رفتار مصرف خوراک میش‌ها

Table 5. The effect of different levels of protein feed on the feed intake behavior of ewes

سطح احتمال P-Value	SEM	سطوح جایگزین کنجاله سویا با خوراک پروتئینی Percentage of protein feed replacement with soybean meal				رفتار مصرف خوراک (دقیقه در روز) Feed intake behavior (min/day)
		100	67	33	0	
0.0011	9.989	309.59 ^a	277.96 ^{ab}	287.53 ^{ab}	267.58 ^b	خوردن Eating
0.0039	8.742	299.74 ^a	274.70 ^{ab}	276.80 ^{ab}	256.22 ^b	نشخوار Ruminating
0.0241	18.749	609.33 ^a	552.66 ^{ab}	564.33 ^{ab}	523.80 ^b	جویدن Chewing
0.0127	24.028	804.60 ^b	861.62 ^{ab}	847.92 ^{ab}	890.22 ^a	استراحت فک Resting of jaws
0.5411	0.780	17.50	18.08	18.76	16.84	آب خوردن Drinking water
0.6037	0.219	8.57	7.64	8.99	9.14	رفتارهای نامتعارف Unusual behaviors
0.2287	33.417	832.60	840.20	828.20	812.80	ایستادن Standing
0.3103	3.961	607.40	599.80	611.80	627.20	دراز کشیدن Reposing

SEM: خطای استاندارد میانگین‌ها؛ P-Value: احتمال معنی‌داری

a-c: حروف غیرمشابه در هر ردیف نشان‌دهنده اختلاف معنی‌دار هستند ($P < 0.05$).

مختلف جایگزینی، اختلافات معنی‌داری در مقادیر گلوکز، کلسترول، تری‌گلیسرید، پروتئین کل، آلبومین، گلوبولین و

نتایج به‌دست آمده از اثر سطوح مختلف خوراک پروتئینی بر فراسنجه‌های خونی میش‌ها در جدول ۶ آمده‌اند. در سطوح

خون تأثیر معنی‌داری نداشت (Roodbari *et al.*, 2020). مخالف با نتایج به‌دست آمده، در پژوهشی روی میش‌های تغذیه شده با منابع پروتئینی گیاهی مختلف، نیتروژن اورهای خون در تیمار مصرف‌کننده کنجاله سویا نسبت به سایر تیمارها تمایل به کاهش داشت و تفاوت معنی‌داری در فراسنجه‌های خونی بین تیمارهای دریافت‌کننده کنجاله سویا و خیساب ذرت مشاهده نشد (Chegini *et al.*, 2020). همچنین تفاوت معنی‌داری در غلظت‌های گلوکز و نیتروژن اورهای خون بین گوساله‌های پروراری تغذیه‌شده با پودر گوشت و کنجاله سویا گزارش نشد (Bohner *et al.*, 1998). برخلاف نتایج پژوهش حاضر، شیرازی و همکاران (Shirazi *et al.*, 2023) گزارش کردند که افزایش سطوح پروتئین با مخلوط منابع حیوانی و گیاهی در جیره بره‌های پروراری، باعث کاهش معنی‌داری در غلظت گلوکز خون شد و اثر معنی‌داری بر نیتروژن اورهای و تری‌گلیسرید نداشت. افزایش نیتروژن بیش از سطح مورد نیاز دام باعث افزایش نیتروژن اورهای خون می‌شود (Huntington *et al.*, 2001). نیتروژن اوره خون با پروتئین مصرفی در جیره همبستگی مثبت دارد. خوراک پروتئینی دارای مقدار قابل توجهی پروتئین عبوری است که تبدیل به پروتئین میکروبی نشده، در روده هضم و جذب می‌شود؛ با افزایش این فرآیند، افزایش غلظت نیتروژن اورهای خون نیز اتفاق می‌افتد. تغییرات در نیتروژن اورهای خون حدود ۲ ساعت بعد از تغییرات در نیتروژن آمونیاکی شکمبه منعکس می‌شود (Ikuta *et al.*, 2005). تفاوت در نتایج مختلف را می‌توان به نوع دام، جیره پایه، منابع پروتئینی مختلف و شرایط پرورشی نسبت داد.

نسبت آلبومین به گلوبولین مشاهده نشدند ($P > 0.05$). مقدار اوره خون در تیمارها با تفاوت معنی‌داری همراه بود به‌طوری که کمترین مقدار در تیمار ۱۰۰ درصد کنجاله سویا (۱۱/۶۷) و بیشترین مقدار در تیمار با جایگزینی ۱۰۰ درصد خوراک پروتئینی (۱۵/۸۲) دیده شدند.

در پژوهشی در رابطه با مقایسه پروتئین حیوانی با پروتئین گیاهی در گوساله‌های پروراری، گلوکز با افزایش سطح پروتئین (پودر گوشت) تمایل به افزایش داشت و در سایر پارامترها تفاوتی دیده نشد (Karimi-Daeini *et al.*, 2018). همچنین، با افزایش پروتئین عبوری در جیره گاوهای تازه‌زای هلشتاین، گلوکز، پروتئین کل، نیتروژن اورهای، کلسترول، آلبومین و گلوبولین با افزایش معنی‌داری همراه بودند (Amirabadi-Farahani *et al.*, 2012). همسو با نتایج پژوهش حاضر، جایگزینی کامل پروتئین گیاهی با پروتئین حیوانی در جیره بره‌های پروراری سبب اختلاف معنی‌داری در غلظت گلوکز و پروتئین خام موجود در خون نشد اما تفاوت معنی‌داری در نیتروژن اورهای خون داشت که این افزایش مربوط به تیمار ۳۳ درصد جایگزینی پروتئین عبوری بود (Kamali *et al.*, 2023). بر خلاف یافته‌های این پژوهش، فیروزی و همکاران (Firouzi *et al.*, 2021) گزارش کردند که افزایش سطوح پروتئین حیوانی (جژی)، غلظت‌های گلوکز و کلسترول افزایش معنی‌داری داشتند اما تأثیری بر نیتروژن اورهای، تری‌گلیسرید، کل پروتئین و آلبومین خون نداشت. همچنین، استفاده از جایگزینی منابع پروتئین گیاهی با منابع پروتئین حیوانی باعث کاهش نیتروژن اورهای خون بره‌های پروراری شد ولی بر گلوکز

جدول ۶- تأثیر سطوح مختلف خوراک پروتئینی بر فراسنجه‌های خونی میش‌ها

Table 6. The effect of different levels of protein feed on the blood parameters of ewes

سطح احتمال P-Value	SEM	سطوح جایگزین کنجاله سویا با خوراک پروتئینی Percentage of protein feed replacement with soybean meal				فراسنجه‌های خونی Blood parameters
		100	67	33	0	
0.4331	4.017	60.23	59.89	64.01	62.71	گلوکز (میلی‌گرم بر دسی‌لیتر) Glucose (mg/dl)
0.6740	2.338	57.12	59.00	58.33	56.42	کلسترول (میلی‌گرم بر دسی‌لیتر) Cholesterol (mg/dl)
0.4538	1.667	19.04	18.30	17.62	18.74	تری‌گلیسرید (میلی‌گرم بر دسی‌لیتر) Triglycerides (mg/dl)
0.0011	0.991	15.82 ^a	13.67 ^b	13.99 ^b	11.67 ^c	اوره (میلی‌گرم بر دسی‌لیتر) Urea (mg/dl)
0.7402	0.641	7.82	8.01	7.98	8.09	پروتئین کل (گرم بر دسی‌لیتر) Total protein (g/dl)
0.7984	0.241	5.17	5.27	5.02	5.20	آلبومین (گرم بر دسی‌لیتر) Albumin (g/dl)
0.2147	0.101	2.65	2.74	2.96	2.89	گلوبولین (گرم بر دسی‌لیتر) Globulin (g/dl)
0.3311	0.097	1.95	1.88	1.69	1.79	نسبت آلبومین به گلوبولین Albumin/globulin ratio

SEM: خطای استاندارد میانگین‌ها؛ P-Value: احتمال معنی‌داری
حروف غیرمشابه در هر ردیف نشان‌دهنده اختلاف معنی‌دار هستند ($P < 0.05$).^{a-c}

کرد بدون این که بر عملکرد و سلامت دام تأثیر منفی داشته باشد.

تشکر و قدردانی

بدین‌وسیله از گروه علوم دامی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان به‌واسطه فراهم نمودن امکانات مرزعه‌ای و آزمایشگاهی این پژوهش تشکر و قدردانی می‌گردد.

نتیجه‌گیری کلی

به‌طور کلی، افزایش سطوح خوراک پروتئینی باعث افزایش ماده خشک مصرفی، قابلیت هضم ماده خشک و پروتئین خام، رفتارهای خوردن، جویدن، نشخوار کردن و غلظت اوره خون و کاهش استراحت فک شد. با توجه به نتایج به‌دست آمده، می‌توان خوراک پروتئینی را به‌طور کامل جایگزین کنجاله سویا

References

- Abdel-Hafeez, H. M., Saleh, E. S. E., Tawfeek, S. S., Hegazy, M. A., & Ali, H. H. (2023). Effect of Different Levels of Undegradable Protein on Performance, Blood Parameters, Colostrum Composition and Lamb Birth Weight in Pregnant Ewes. *Journal of Veterinary Medical Research*, 30(2), 86–95. 10.21608/jvmr.2023.238106.1090.
- Al-Saiedy, M. Y., Alshaikh, M. A., Salah, M. S., Kraidees, M. S., Abouheif, M., & Albadeen, S. O. N. (1997). Plasma concentration of thyroid hormones in lambs fed Poultry offal meal in replacement of soybean meal at two energy levels. *Deutsche Tierärztliche Wochenschrift*, 104(6), 213-215.
- Amirabadi-Farahani, T., Amanlou, H., & Eslamian-Farsuni, N. (2012). Effects of Varying Crude Protein and Rumen Undegradable Protein on Performance of Holstein Fresh Cows. *Iranian Journal of Animal Science*, 42(4), 297-309. 20.1001.1.20084773.1390.42.4.2.4. [In Persian]
- AOAC. (2005). Official Method of Analysis, 15 ed. Association of Official Analytical Chemists, Arlington, USA.
- Asadi, M., & Shavandi, M. (2023). Effects of replacing soy bean meal with poultry byproduct meal on performance, nutrient digestibility, excreted nitrogen and feeding behavior in Holstein lactating cows. *Journal of Animal Environment*, 14(4), 55-64. 10.22034/AEJ.2022.306732.2647. [In Persian]
- Asadi, M., Toghdory, A., Ghoorchi, T., & Hatami, M. (2023). Influence of organic manganese supplementation on performance, digestibility, milk yield and composition of Afshari ewes in the transition period, and the health of their lambs. *Animal Production Research*, 12(1), 1-12. 10.22124/ar.2023.23808.1752. [In Persian]
- Asadi, M., Toghdory, A., Hatami, M., & Ghassemi Nejad, J. (2022). Milk Supplemented with Organic Iron Improves Performance, Blood Hematology, Iron Metabolism Parameters, Biochemical and Immunological Parameters in Suckling Dalagh Lambs. *Animals*, 12, 510. 10.3390/ani12040510.
- Avakh, S., Khodaei-Motlagh, M., & Kazemi-Bonchenari, M. (2021). Effects of Partial Replacement of Soybean Meal with Corn Gluten Meal, Fish Meal, or Their Combination on Dairy Calves Performance and Insulin Concentration. *Iranian Journal of Applied Animal Science*, 11(3), 507-516.
- Bahrami-Yekdangi, H., Khorvash, M., Ghorbani, G. R., Alikhani, M., Jahanian, R., & Kamalian, E. (2014). Effects of decreasing metabolizable protein and rumen-undegradable protein on milk production and composition and blood metabolites of Holstein dairy cows in early lactation. *Journal of Dairy Science*, 97(6), 3707–3714. 10.3168/jds.2013-6725.
- Bohnert, D. W., Larson, B. T., Bauer, M. L., Branco, A. F., McLeod, K. R., Harmon, D. L., & Mitchell, G. E. (1998). Nutritional evaluation of poultry by-product meal as a Protein source for ruminants: effects on performance and nutrient flow and disappearance in steers. *Journal of Animal Science*, 76(9), 2474-2484. 10.2527/1998.7692474x.
- Bruckental, I., Abramson, S. M., Zamwel, S. M., Adin, G., & Ariel, A. (2002). Effect of dietary undegradable crude protein level on total nonstructural carbohydrate (TNC) digestibility and milk yield and composition of dairy cows. *Livestock Production Science*, 76, 71-79.
- Bunnakit, K., & Khampa, S. (2011). Effect of rumen undegradable protein levels on performance of Thai native × Brahman beef cattle. *Pakistan Journal of Nutrition*, 10, 1163-1167.
- Can, M. B. (2023). Use of Corn and Wheat Gluten in Ruminant Nutrition. *Journal of Animal Production*, 64(2), 93-102. 10.29185/hayuretim.1331751.
- Chegini, R., Kazemi-Bonchenari, M., Khodaei-Motlagh, M., & Khaltabadi-Farahani, A. H. (2020). Evaluation the Effects of Liquid Protein Source in Sheep Diet Fed High Wheat Straw Diet on Ruminal Fermentation, Microbial Protein, Hematology and Blood Metabolites. *Research on Animal Production*, 11(27), 57-65. 10.29252/rap.11.27.57. [In Persian]
- Dousti, F., Ghoorchi, T., Sepahvand, A., Dastar, B., & Azarfar, A. (2018). The Effect of Different Levels Olive cake in Fermentation Parameters, Enzyme Cellulytic and the Rumen Microbial Protein Production Lory Male Lambs. *Iranian Journal of Animal Science Research*, 9(4), 424-436. 10.22067/ijasr.v1i1.56420. [In Persian]
- Elliot, R., Ferreiro, H. M., & Priego, A. (1978). Estimate of the quantity of feed protein escaping degradation in rumen of steers fed chopped sugar cane, molasses/urea supplemented with varying quantities of rice polishing. *Tropical Animal Production*, 3(1), 36-39.
- El-Nomeary Y. A. A., Abd El-Rahman, H. H. H. A., Shoukry, M. M., Abedo A. A., Salman F. M., & Mohamed M. I. (2021). Effect of different dietary protein sources on digestibility and growth performance parameters in lambs. *Bulletin of the National Research Centre*, 45,50. 10.1186/s42269-021-00486-1.
- Eteraf, M., Teimouri Yansari, A., & Chashmidel, Y. (2020). Effect of different levels of corn gluten feed on performance, nutrient digestibility and carcass characteristics of Afshari breeding fattening lambs. *Journal of Ruminant Research*, 8(2), 57-72. 10.22069/ejrr.2020.17418.1724. [In Persian]
- Firouzi, Z., Dayani, O., Ayatollahi Mehrgardi, A., Tahmasbi, R., Khezri, A., & Hajalizadeh, Z. (2021). Effect of different levels of hatchery wastes on growth performance, nutrients digestibility, ruminal and blood parameters in fattening lambs. *Journal of Ruminant Research*, 9(4), 33-48. 10.22069/ejrr.2021.19435.1805. [In Persian]
- Ganji, F., Bashtani, M., Farhangfar, H., & Asghari M. R. (2011). Use of Different Levels of Wheat Bran

- on Intake and Fattening Performance in Baluchi Male Lambs. *Journal of Animal Science Research*, 21(1), 63-74. [In Persian]
- Griswold, K.E., Apgar, G.A., Bouton, J., & Firkins, J.L. (2003). Effects of urea infusion and ruminal degradable protein concentration on microbial growth, digestibility, and fermentation in continuous culture. *Journal of Animal Science*, 81(1), 329-336. 10.2527/2003.811329x
- Hajalizadeh, Z., Dayani, O., Tahmasbi, R., & Khezri, A. (2014) Evaluation of chemical composition of pistachio pulp silage and its effect on feed intake, rumen fermentation characteristics and blood parameters in sheep. *Journal of Animal Science*, 24(3), 81- 94. [In Persian]
- Huntington, G., Poore, M., Hopkins, B., & Spears, J. (2001). Effect of ruminal protein degradability on growth and N metabolism in growing beef steers. *Journal of Animal Science*, 79(2), 533-541. 10.2527/2001.792533x.
- Ikuta, K., Sasakura, K., Nishimori, K., Hankanga, C., Okada, K., & Yasuda, J. (2005). Effects of supplement feeding order on lactation, diurnal variation of ruminal ammonia and urea in the blood and milk of dairy cows. *Journal of Animal Science*, 76(1), 29-36. 10.1111/j.1740-0929.2005.00234.x.
- Jiang, X., Xu, H. J., Ma, G. M., Sun, Y. K., Li, Y., & Zhang, Y. G. (2021). Digestibility, lactation performance, plasma metabolites, ruminal fermentation, and bacterial communities in Holstein cows fed a fermented corn gluten-wheat bran mixture as a substitute for soybean meal. *American Dairy Science Association*, 104, 2866-2880. 10.3168/jds.2020-19072.
- Kamali, R., chashnidel, Y., Teymouri yansari, A., Mohajer, M., & Toghdory, A. (2023). Evaluation of poultry by-product meal replacement with soybean meal on growth, microbial population, rumen parameters, blood and microbial protein synthesis of fattening lambs. *Journal of Animal Science*, 33(1), 63-76. 10.22034/AS.2022.43416.1601. [In Persian]
- Karimi-Daeini, H., Kazemi-Bonchenari, M., Khodaei-Motlagh, M., & Moradi, M. H. (2018). Effect of increased protein level supplied by soybean meal or meat meal on performance, blood metabolites and insulin and liver enzymes in Holstein male calves. *Research on Animal Production*, 8(18), 100-106. 10.29252/rap.8.18.100. [In Persian]
- Khalaj Hedayati, A., Chashnidel, Y., Dehghan banadaki, M., & Teimori Yansari, A. (2017). Effects of different processing of soaybean meal on ruminal degradability parameters and intestinal digestibility of crude protein and amino acids in Holstein cows. *Iranian Journal of Animal Science*, 48(3), 353-362. 10.22059/ijas.2017.225342.653495. [In Persian]
- Khalid, M. F., Sarwar, M., Rehman, A. U., Shahzad, M. A., & Mukhtar, N. (2012). Effect of Dietary protein Sources on Lamb's performance: A Review. *Iranian Journal of Applied Animal Science*, 2 (2), 111-120.
- Lachica, M., Aguilera, J. F., & Prieto, C. (1997). Energy expenditure related to the act of eating in Granadina goats given diets of different physical form. *British Journal of Nutrition*, 77(3), 417-426. 10.1079/BJN19970042.
- Lallo, C. H. O., & Garci, G. W. (1994). Poultry by-Product meal as a substitute for soybean meal in the diets of growing hair sheep lambs fed whole chopped sugarcane. *Small Ruminant Research*, 14, 107-114. 10.1016/0921-4488(94)90100-7.
- Lira-Casas, R., Hernández-Calva, L. M., García-Juárez, G., Salinas-Chavira, J., Ortiz-Morales, O., & Suárez-González, G. (2014). Effects of broiler-meat meal on performance and carcass characteristics of crossbred hair lambs. *Journal of Animal and Plant Sciences*, 24(6), 1668-1672.
- Litherl, A. J., Sahl, T., Toerien, C. A., Puchala, R., Tesfai, K., & Goetsch, A. L. (2000). Effect of dietary protein source on fleece and live weight gain in Angora doelings. *Journal of Small Ruminant Research*, 38, 29-36.
- McDonald, P., Edwards, R. A., Greenhalgh, J. F. D., Morgan, C. A., Sinclair, L. A., & Wilkinson, R. G. (2011). *Animal Nutrition*. 7th ed., Longman Group UK, Harlow, UK, 693p.
- Mikolayunas, C., Thomas, D. L., Armentano, L. E., & Berger, Y. M. (2011). Effect of rumen-undegradable protein supplementation and fresh forage composition on nitrogen utilization of dairy ewes. *Journal of Dairy Science*, 94, 416-425. 10.3168/jds.2010-3656.
- National Research Council. (2007). *Nutrient Requirements of Small Ruminants. Sheep, goats, cervide and new world camelids*. Washington, DC: National Academy Press.
- Patra, A. K., & Saxena, J. (2011). Exploitation of dietary tannins to improve rumen metabolism and ruminant nutrition. *Journal of the Science of Food and Agriculture*, 91, 24-37. 10.1002/jsfa.4152.
- Retnani, Y., Widiarti, W., Amiroh, I., Herawati, L., & Satoto, K. B. (2009). Storage Capacity and palatability of wafer complete ration based on sugar cane top and bagasse on calves. *Media Peternakan. Directory of Open Access Journals*, 32(2), 130-136. 10.5398/medpet.v32i2.1148.
- Roodbari, M., Ghoorchi, T., Hasani, S., Dastar, B., Rajabi AliAbadi, R., & Birjandi, M. (2020). Evaluation of protein characteristics of Poultry byproduct meal with CNCPS model and its different levels effect on Baluchi lambs performance. *Animal Science Journal (Pajouhesh & Sazandegi)*, 128, 29-38. 10.22092/asj.2019.124374.1825. [In Persian]
- Sajjadi, S., Toghdory, A., Ghoorchi, T., & Asadi, M. (2024). The Effect of Replacing Soybean Meal with Poultry Slaughter Residue Powder on Feed Intake and Rumen Parameters of Dalagh Dairy Ewes. *Research on Animal Production*, 15(43), 1-11. [In Persian]

- Shakeri, P., Riasi, A., & Alikhani, M. (2014). Effects of long period feeding pistachio by-product silage on chewing activity, nutrient digestibility and ruminal fermentation parameters of Holstein male calves. *Animal*, 8(11), 1826-1831. 10.1017/S1751731114001621.
- Shirazi, J., Ghoorchi, T., Toghdory, A., & Seyed-Almousavi, S. M. M. (2023). Investigating the Effect of Replacing Soybean Meal with Poultry Slaughterhouse Waste Mixed with Rice Bran and Urea on Performance, Blood and Rumen Parameters of Fattening Lambs. *Research on Animal Production*, 13(38), 110-117. 10.52547/rap.13.38.110. [In Persian]
- Silva, T., Medeiros, A., Oliveira, R., Neto, S., Ribeiro, M., Bagaldo, A., & Ribeiro, O. (2015). Peanut cake as a substitute for soybean meal in the diet of goats. *Journal of Animal Science*, 93, 2998-3005. 10.2527/jas.2014-8548
- Singh, A., Sidhu, S., & Singh, P. (2019). Bypass protein technology: A review. *Journal of Pharma Innovation*, 8, 150-153.
- Taghipour, Z., Tahmasbi, R., Dayani, O., Khezri, A., & Hajalizadeh, Z. (2022). Effect of feeding different levels of whole wasted egg on feed intake, nutrient digestibility, rumen fermentation parameters and microbial protein synthesis in Kermani male sheep. *Journal of Ruminant Research*, 10(3), 19-36. 10.22069/EJRR.2022.19857.1832. [In Persian]
- Toghdary, A., Ghoorchi, T., Asadi, M., & Kamali, R. (2018). The effect of different levels of maize bran on performance, nutrient digestibility and rumination behavior of Dalagh ewes. *Journal of Ruminant Research*, 6(3), 71-82. 10.22069/ejrr.2018.15810.1660. [In Persian]
- Van, E. J. N., Loest, C. A., Ferreira, A. V., Waggoner, J. W., & Mathis, C. P. (2008). Limiting amino acids for growing lambs fed a diet low in ruminally undegradable protein. *Journal of Animal Science*, 86, 2627-2641. 10.2527/jas.2007-0771.
- Van Soest, P.J. (1994). *Nutritional Ecology of the Ruminant*. 2nd ed. Cornell Univ. press, Ithaca, NY. Pages 258-259.
- Yang, C.M.J. (2002). Response of forage fiber degradation by ruminal, microorganisms to branched chain volatile fatty acids, and dipeptides. *Journal of Dairy Science*, 85(5), 1183 -1190. 10.3168/jds.S0022-0302(02)74181-7
- Yousefian, S., Teimoury Yansary, A., & Ansari Porsaraei, Z. (2013). Dietary effects of micronized soybean meal and in compare with protected methionine on growing performance of Zel crossbred lambs. *Iranian Journal of Animal Science Research*, 5(2), 136-146. 10.22067/ijasr.v5i2.28300. [In Persian]